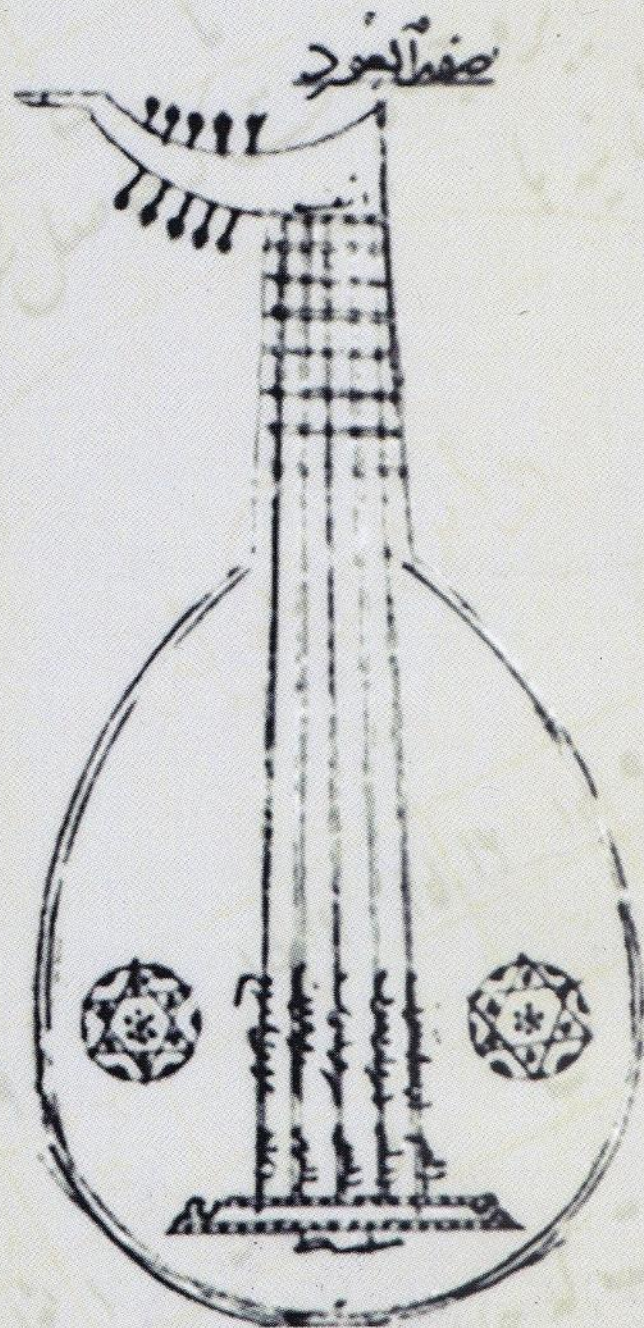

هفتگاه موسیقی ایران

بازجستی در مبانی نظری

سرشناسه	: محمدی، مازیار، ۱۳۶۶-
عنوان و نام پدیدآور	: هفتگاه موسیقی ایران / مازیار محمدی.
مشخصات نشر	: تهران : شولا، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۲۳۶ص: پارتیسون؛ ۲۱/۵×۱۴/۵س.م.
شابک	: 978-964-7770-39-2
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه : ص. [۲۲۷]-۲۳۶ ؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: موسیقی ایرانی -- تاریخ
موضوع	: Music, Iranian -- History#
موضوع	: موسیقی ایرانی -- دستگاه‌ها
موضوع	: Music, Iranian -- Dastgah#
رده بندی کنگره	: ۳۴۴ML
رده بندی دیویی	: ۷۸۹/۰۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۳۱۶۴۲۵

انتشارات شولا

هفتگاه موسیقی ایران

مازیار محمدی

صفحه‌آرایی: ابراهیم توکلی

طراحی جلد: مازیار محمدی

چاپ اول: ۱۳۹۹

تیراژ: ۲۰۰ نسخه

قیمت: ۷۰۰۰۰ تومان

ISBN: 978-964-7770-39-2

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۷۷۰-۳۹-۲

تکثیر و انتشار این اثر به هر روش (بازنویسی، فتوکپی، ضبط الکترونیکی و ذخیره در سیستم بازیابی و پخش) بدون دریافت مجوز کتبی و قبلی از ناشر ممنوع است.

آدرس: خیابان انقلاب خیابان ۱۲ فروردین - خیابان وحید نظری - ترسیده به منیری جاوید
پلاک ۱۰۵ - طبقه همکف - تلفن ۶۶۴۰۱۵۴۱ و ۶۶۴۰۱۴۴۵

فهرست

۷	پیش درآمد.....
۱۳	درآمد.....
۲۱	تعاریف
۲۷	گذشته موسیقی ایران.....
۳۹	موسیقی در زمان صدر اسلام.....
۴۰	موسیقی پس از اسلام در ایران.....
۵۸	صفویان
۷۱	افشار تا قاجار
۸۲	گام ۲۴ ربع پرده‌ای
۸۴	موسیقی مذهبی
۸۷	موسیقی ایرانی
۱۰۰	نوگرایی در موسیقی ایرانی.....
۱۱۱	موسیقی دستگاهی ایران.....
۱۱۷	چیستی دستگاه‌ها.....
۱۲۶	زوال اندیشه
۱۴۱	موسیقی محلی و موسیقی دستگاهی.....
۱۴۵	موسیقی خراسان
۱۴۶	هزارگی.....

۱۴۷.....	سرحدی.....
۱۴۷.....	شاه‌ختایی زارنجی.....
۱۴۸.....	عیب‌اتمگین.....
۱۵۰.....	مکتب‌های موسیقی دستگاهی.....
۱۵۷.....	گاه‌های موسیقی ایران.....
۱۸۳.....	مقام راست در سایر کشورها.....
۱۸۸.....	یگاه.....
۲۰۳.....	دوگاه.....
۲۰۶.....	سه‌گاه.....
۲۰۹.....	چهارگاه.....
۲۱۷.....	پنجگاه.....
۲۱۸.....	ششگاه.....
۲۲۰.....	هفتگاه و هشتگاه.....
۲۲۱.....	مقایسه.....
۲۲۳.....	نتیجه.....
۲۲۷.....	کتابشناسی.....

پیش درآمد

از نگاه من، مفهوم زندگی در کشف کردن است. انسان تا زمانی که کشف می کند زنده است چرا که اکتشاف، همواره با پویایی، اشتیاق و انگیزه همراه است. زمانی که یک آهنگساز آهنگ تازه ای می سازد، یک فیزیکدان قانون تازه ای در جهان هستی می یابد یا یک عارف در پی گوهر وجود خویش است، همگی در حال اکتشافند و زندگی را به معنای واقعی لمس می کنند. فرقی ندارد که یک انسان در چه مکان و چه زمان و چه دوره ای از زندگی باشد، اگر کشف نکند زنده نیست.

با موسیقی آغاز می کنیم که تعاریف بسیاری در طول تاریخ برای این واژه ارائه شده است. ابونصر فارابی در کتاب احصاء العلوم می نویسد: «موسیقی علم شناسایی الحان است» (سر بلند ۱۳۹۳: ۲۵). یا به تعریف پتهوون: «موسیقی مظهري است عالی تر از هر علم و فلسفه ای» (همان: ۲۷) و فیثاغورس نیز برای موسیقی چنین تعبیری دارد: «برتری موسیقی بر سخن، برتری سخن است بر گنگی و دینار نقشدار بر پاره ای زر و اهل طب آورده اند که: آوای نیکو و نغمه درست به رگ ها همی شود و خون را پاک گرداند و دم را پاکیزه و دل را آسوده و جوارح را جنبان و حرکات را آرام و بدانند که مادر را نرسد که کودک به دنبال گریه بخواباند، مگر آنکه

بهر او آوایی خوانند تا به رقص اندر شود و شادی گیرد و آنگاه بخوابد تا روح روحانی او به قبض اندر نشود و سوء خلق نگیرد» (صدوقی سها ۱۳۹۳: ۱۸) و از نگاه نویسندگان معروف عرب این واژه را مرکب از «موسی» و «قی» دانسته‌اند که موسی به معنای نغمات و قی به معنی خوش‌آیند است (سربلند ۱۳۹۳: ۱۹).

اما آنچه که باید گفته شود این است که بی‌گمان، واژه‌ها علاوه بر یک معنای لغوی و ظاهری، دارای یک معنای درونی و مفهومی هستند (همان). برای نمونه ریشه واژه لوناتیک (lunatic) در زبان انگلیسی که معنای دیوانه دارد، از اینجا سرچشمه می‌گیرد که در گذشته، مردم بر این باور بودند که تغییرات در ماه موجب جنون می‌شود (Merriam Webster dictionary). بنابراین، متوجه می‌شویم که در هر زبان، واژه‌ها برای خود به مفهومی خاص اشاره دارند. از همین رو، علاوه بر توصیفات ظاهری که از واژه موزیک^۱ شده است، می‌توان چنین استنتاج کرد که این واژه در زبان انگلیسی از واژه (muse)، به معنای تعمق و ژرف‌اندیشی نسبت به یک موضوع خاص (Merriam Webster dictionary)، اقتباس شده باشد که در کنار پسوند ایک (ic)، واژه میوز (muse) را به صفت تبدیل می‌کند^۲ و درنهایت، واژه (music) شکل میابد که معنای «تفکربرانگیز» یا «تعمق‌برانگیز» را به دست می‌آورد. این تعبیر می‌تواند حتی با بدوی‌ترین آواهای موسیقی نیز تطبیق داشته باشد. چنانچه مولانا جلال‌الدین بلخی با آواز چکش صلاح‌الدین زرکوب و دیگر زرگران ساعت‌ها پا می‌کوبید و سماع می‌نمود (جنیدی ۱۳۹۴: ۴۶).

۱. گروهی می‌گویند که «موزا» یکی از خدایان یونان باستان این هنر را به بشر آموخته است و ریشه واژه موزیک نیز از همینجاست (نک. جنیدی ۱۳۹۴: ۳۶).
۲. مانند واژه‌های فلز (metal) و شعر (poet) در زبان انگلیسی که با اضافه شدن پسوند ایک (ic) به فلزی (metallic) و شاعرانه (poetic) تبدیل می‌شوند.

نه آنکه بخواهیم پدیده موسیقی را تقدس بخشیده و بگوییم آنچه که برای مجالس شادی استفاده می‌شود موسیقی نیست! اما اگر موسیقی را از بعد معنوی و فلسفی بنگریم، بی‌گمان به معنای واقعی آن بسیار نزدیکتر خواهیم شد. شاید از دید بسیاری، موسیقی هنریست که در لحظه پدید می‌آید و در همان لحظه نیز می‌میرد و مانایی ندارد. اما هنر موسیقی هنر زندگی در لحظه اکنون است. موسیقی آنی است که در یک لحظه رخ می‌دهد و موجب فراموشی زمان و مکان می‌شود. برای نمونه خلسه‌ای که در موسیقی عرفانی مردمان بوشهر وجود دارد، همانا ناب‌ترین لحظات زندگی هستند؛ آنگونه که آنها می‌توانند ساعت‌ها بنوازند و گویی جسمشان در این جهان و روحشان در جهانی دیگر سیر می‌کند. ساده‌تر بگوییم؛ «ذکر» یکی از قدرتمندترین گونه‌های موسیقیست که بشر آنرا کشف نموده است و در جای‌جای مذاهب جهان به گونه‌های گوناگونی دیده می‌شود، اما همه آنها در یک چیز مشترکند: «تکرار وزن‌دار یک یا چند واژه». همانی که ما پیشتر از آن «تعمق‌برانگیز» یا به معنای واقعی، «خلسه برانگیز» تعبیر نمودیم.

هنر موسیقی از دو بعد تشکیل شده است: الف) بعد فنی و مهارتی: که بسیار به مهارت در استفاده از آلات موسیقی (سربلند ۱۳۹۳: ۲۱) و همچنین میزان تسلط نوازنده یا خواننده بر ساختار و مباحث نظری موسیقی بستگی دارد. ب) بعد ادراکی و معنوی: که به طور مستقیم از عواطف و احساسات یک هنرمند برمی‌خیزد. نه مهارت و دانایی یک هنرمند و نه احساسات صرف او موجب شکوفایی در این هنر است؛ بلکه هر دو آنها در کنار یکدیگر همواره در تاریخ موجب پدیدار شدن شاهکارهای موسیقی چه در آهنگسازی و چه در نوازندگی شده است.

معبد در میان رودان باستان، مرکز اصلی آموزش و فرهنگ بود و در آنجا ریاضی‌دانان و اخترشناسان در کنار هم فعالیت می‌کردند. (اسعدی ۱۳۸۱: ۳۱). در همان سرزمین و در روزگار کلدانیان (قرون ۷-۶ ق م)، ستاره‌شناسی رونق بسیاری یافت و به نظر می‌رسد از این دوران به رابطه موسیقی با ریاضیات و ستاره‌شناسی توجه شد. ایشان به رابطه کائنات و سرنوشت انسان باور داشتند و چنین می‌پنداشتند که: «چون کائنات (عالم کبیر) و انسان (عالم صغیر) ربطی وثیق دارند، پس انسان می‌تواند موسیقی بسازد که انعکاسی از این رابطه باشد» (همان). چنین اندیشه گران‌بهایی به هنر موسیقی نشان از درک والای مردم باستان دارد که این چنین هزاران سال پیش از ما به ارزش آن پی برده بودند تا آنجا که عبدالمؤمن بن صفی‌الدین یادگیری موسیقی را چنین تعریف کرده است: «این علم نه آنست که به کسب حاصل شود، بلکه به مکاشفه و ریاضت و قوه، به عمل آید» (صفی‌الدین ۱۳۴۶: ۸۷).

اما پرسش اینجاست که با همه تفسیرهایی که از موسیقی شد، امروزه در سرزمین ایران زمین چه میزان از نگرش والای مردم باستان به موسیقی بجای مانده است؟ چه شد که از زمان عبدالقادر مراغی تا به امروز آنگونه که شایسته این هنر است، دیگر با نگاهی فیلسوفانه و خردمندانه به آن نگاه نشده و بهتر بگوییم آنچه که از اقیانوس دانش موسیقی باستان به دست ما رسیده است، چیست؟ چرا هرگز از خود نپرسیده‌ایم که علت وجود «سه‌گانه» و «چهارگانه» چیست و چرا نامی از «یگانه» دیده نمی‌شود؟ اینها نمونه‌هایی از پرسش‌های بسیاری هستند که پس از مراغی در تاریخ موسیقی ایران گم شده‌اند و ما در این دفتر تلاش بر پاسخگویی به آنها را داشته‌ایم بلکه بتواند موسیقی کنونی ایران را از یک چنین انجمادی که سده‌هاست اسیر آن شده، رهایی بخشد و دریچه‌ای باشد برای

پژوهش‌هایی بیشتر و در پایان، رسیدن موسیقی ایران به جایگاهی که در گذشته‌های دور داشته است.

در پایان این گفتار جا دارد که از دوستان بسیار عزیزم آقایان صادق مهدوی، افشین پاشایی و سرکارخانم نیره عطایی که در مسیر نوشتن این کتاب از هیچ‌گونه کمکی دریغ ننموده‌اند نیز صمیمانه سپاسگزاری کنم.

مازیار محمدی
۱۳۹۸/۳/۲۸

گام راست از گذشته‌های بسیار دور تا به امروز نقشی بنیادین در موسیقی کشورهای شمال آفریقا تا آسیای میانه داشته است. اما شوربختانه آنچه که گذر زمان بر تخت جمشید و آپادانا آورد، گام راست نیز بر پیکره خود بدید که پیامد آن همانا ایجاد ابهاماتیست که سده‌ها گریبان‌گیر موسیقی ایران زمین بوده است و در این کتاب تلاش بر آن بوده تا پرده از این ابهامات برداشته شود.

انتشارات سولا

9 789647 770392

قیمت: ۷۰۰۰۰ تومان

هفتگانه موسیقی ایران (باز)

(جستی در مبانی نظری)

انتشارات بارت
۶۶۴۰۵۶۳۷

مرکز موسیقی پتهوون شیراز